

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА МАЪНАВИЙ ҲАЁТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Гулчехра Гаффарова

Чирчиқ давлат педагогика институти профессор в.б.

gafforovagulchehra3@gmail.com

Алишер Абдуллаев

Чирчиқ давлат педагогика институти, Ижтимоий фанлар кафедраси
магистранти

АННОТАЦИЯ

Ҳозирги давр глобаллашган дунёда содир бўлаётган мураккаб, нозик жараёнлар таҳлилини мазкур омилларни ҳисобга олмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас. Ушбу мақолада шаклланаётган ахборотлашган жамиятда маънавий соҳасидаги ўзгаришлар, уларнинг ўзига хусусиятлари фалсафий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: ахборот, билим, ахборотлашган жамият, маънавий, ривожланиш, таълим, тасодиф, ўзгариш, инсон, жамият.

SPECIFIC FEATURES OF SPIRITUAL LIFE IN AN INFORMED SOCIETY

Gulchehra Gaffarova

Chirchik State Pedagogical Institute Professor

gafforovagulchehra3@gmail.com

Alisher Abdullayev

Chirchik State Pedagogical Institute, Master of Social Sciences

ABSTRACT

The analysis of complex, non-linear processes taking place in today's globalized world is impossible without taking into account these factors. This article provides a philosophical analysis of the changes in the field of spirituality in the emerging information society, their peculiarities.

Keywords: information, knowledge, informed society, spirituality, development, education, coincidence, change, man, society.

КИРИШ

Жаҳон миқёсида ахборот коммуникация технологиялари дунё тамаддуни ривожига улкан ҳисса қўшиши билан бирга, мураккаб ва зиддиятли характерга эга бўлган жараёнларни ҳам келтириб чиқармоқда. ХХI асрда ахборот ресурслари ижтимоий, маданий, маънавий соҳадаги маълумотлар орқали турли ёш ва тоифадаги шахсларнинг онгига таъсир қилиб, уларнинг дунёқараши, ижтимоий характери ҳамда мураккаб тафаккурини шакллантириш воситаси сифатида реал воқеликка айланди. Шу сабабли шаклланаётган ахборотлашган жамиятда маънавиятда ҳам турли хил ўзгаришларни инобатга олиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Шу сабабли ҳам ҳозирги давр жаҳон миқёсида глобаллашув жараёни кучайган, инсониятнинг ахборотлашган жамият босқичига ўтиши тобора чуқурлашиб бораётган давр бўлиб, бутун инсоният, шу жумладан халқимиз ҳам маънавиятга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган турли мафкуравий таҳдидлар остида яшамокда. Ушбу жараёнда жамиятимиз маънавий ҳаётига турли-туман ахборот, илм-фан, маданият ва санъат, янги цивилизациялар, технологияларнинг кириб келиши билан биргаликда турли зарарли ғоялар ва мафкуралар таҳдидининг вужудга келиши бугунги кунда шундай глобаллашув шароитида маънавият муаммосини, маънавий хусусиятларимизни сақлаш ҳамда маънавий тарбияни ривожлантириш масалаларини долзарб вазифа сифатида кун тартибига қўймоқда.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида жорий йилнинг 19 январь куни маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди. Унда президентимиз, “жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавият”[18] эканлигига урғу берди.

Айниқса, бугунги рақамлаштириш жараёни ва пандемия шароитида баркамол ёшларни маънавий тарбиялаш муаммоларига эътибор бериш зарур. Чунки, ушбу муаммолар инсониятни, айниқса ёшларга глобаллашув, ахборотлашган жамият шаклланиши натижасида маънавият ўртасидаги алоқадорликлар моҳиятини, бугунги дунёда юз бераётган геосиёсий жараёнлар ва мафкуравий кураш ҳамда маънавий таҳдидларни комплекс таҳлил қилиш малакаларини шакллантиришга имконият яратади

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ахборотлашган жамиятдаги маънавий мазмунини ўрганиш илм-фаннинг кўплаб тармоқлари предмет текисликлари кесишмасида ётади. Маънавий фалсафа тарихи давомида ўрганиш объекти бўлиб келган, бу соҳада жуда кўп назарий, услубий ва концептуал материаллар мавжуд. Фалсафа бутун тараққиёт тарихи давомида тўпланган ғоялар, назариялар, маънавий тушунчаларининг муҳим сонини мавжудлигини ҳисобга олган ҳолда мақола мавзуси билан бевосита боғлиқ бўлган анъанавий назарияларга эътибор қаратамиз.

Зиддиятли, ноаниқ, маънавий тез ўзгарувчан ҳозирги замон оламини англашда фалсафа алоҳида рол ўйнайди, уларни ҳал қилиш мумкин бўлган йўллари, цивилизациянинг кейинги ривожланишини таҳлил қилади. Мақолани тайёрлашда тарихийлик, танқидийлик, тизимли методлардан фойдаланилди.

Ахборотлашган жамиятнинг бир қисми бўлган кибермаконга ижтимоий реалликнинг, ахборотлашган жамиятнинг воқелиги сифатида ёндашилган тадқиқотларга М.Кастельс, М.Маклюен ва А.Е.Войскунский, Т.Набет кабиларнинг ишларини киритиш мумкин.

Д.Белл, А.Турен, Э.Тоффлер, З.Бжезинский, Й.Масуда каби олимларнинг тадқиқотларида жамият виртуаллашуви жараёнининг ахборотлар оқими билан боғлиқлиги акс этиб, таҳлил жараёнида ахборотлашган жамиятнинг концептуал асослари ва унинг назарияларига асос солинган. Ушбу ёндашув вакиллари фикрига кўра, ахборот инсонларнинг дунёқарашига таъсир этиш хусусиятига эга бўлиб, жамиятнинг тафаккури трансформацияси шаклланишига шароит яратиб, янги ижтимоий табақа ва гуруҳлар ҳосил бўлишига олиб келади.

Ж.Хендерсон, П.Друкер, П.Бергер, Б.Бергер, Р.Коллинс, В.А.Плешаков сингари олимларнинг тадқиқотларида ахборотлар оқими кишилар турмуш тарзининг виртуаллашуви натижасида жамиятнинг диний, маданий қадриятларининг трансформацион хусусиятлари шаклланишидаги муҳим омиллардан бири эканлиги, хусусан, инсонларнинг виртуал маданияти, ҳуқ-атвори қоидалари ҳосил бўлиши ўрин эгаллаши қайд этилган.

Ахборотлашган жамиятнинг дин омилига таъсири жараёнини назарий-концептуал жиҳатдан тадқиқ қилган олимларга Х.Кемпбелл, С.О.Лири, К.Радд-Антвайле каби олимларни киритиш мумкин.

А.Гаюрова ва Ю.Долгов каби муаллифлар ижтимоий тармоқ фойдаланувчиларининг виртуал жамиятнинг фаол аъзосига айланиши уларнинг психологик ориентацияси ўзгариши билан намоён бўлишини асослаганб.

Шунингдек, ахборотлашган жамиятининг методологик асослари, унинг ўзига хос хусусиятлари М.Абдуллаева, Г.Ғаффарова ҳамда Г.Жалолова ахборотлашган жамиятда билимлар трансформацияси масалалари илмий асарлари ва тадқиқотларида ўз аксини топган.

НАТИЖАЛАР

"Маънавият" тушунчасини шакллантиришда маълум бир динамикани кузатиш мумкин, бу турли хил билим стратегиялари орқали очиб берилди. Антик даврда маънавиятнинг иккита тушунчаси қўйилган: табиий ва метафизик. Табиий ва маънавий жиҳатдан бир хил бўлмаган тамойилларни кўрмаслик ва уларни бир-бирига қарши қўйишдан бош тортиш, табиатшунослик маънавиятнинг ривожланиши тарбия ва таълим учун қулай шароитлар мавжуд бўлганда туғма мойилликлар асосида амалга оширилишини даъво қилмоқда. Метафизика маънавиятни тушунишни инсонни маънавий излаш билан, унинг мутлақ руҳият доирасига мос келадиган трансцендентал қадриятларга интилиши билан боғлайди ва инсоннинг субъект-ўзгартирувчи фаолияти фонга айланади. Метафизика маънавиятни инсон мавжудлигининг чекланганлиги ва номукамаллигига асосланиб, шахснинг ва индивидуал руҳнинг юқорилиги, метафизик қадриятларга боғланиш даражаси сифатида белгилайди. Ривожланаётган маънавият моҳияти ҳақидаги метафизик ғоялар мутлоқ моҳиятни англаш воситаси сифатида субстансиал шакллардан воз кечиш билан аста-секин ўзларининг руҳий хусусиятларини йўкотади. Диний фалсафа доирасида маънавият инсоннинг маънавий тажрибаси, унинг Худога кўтарилиши натижасида изоҳланади. Дин инсон ва Худонинг бир-бирини тўлдириши ғоясига амал қилади, бу уларнинг бир-бирига бўлган интилишларини тасдиқлайди. Инсон илоҳий руҳга қўшилгандагина чинакам маънавий бўлиши мумкин - бу асосий нарсалардан биридир

Дунёдаги давлатлар ахборотлашган жамиятнинг турли босқич ва сифат даражасига эришиши билан бирга, десекуляр оқим кўринишида "онлайн маданият" билан уйғунлашди. Мазкур уйғунлик диний омил ва ахборотлашган жамият каби икки глобал феноменал ҳодиса сифатида, виртуал шаклда онг орқали ижтимоийлашув ва идентикликка кучли таъсир қила бошлади. Сўнгги йилларда мазкур масалага оид тадқиқотлар АҚШ, Европа, Осиё давлатларида долзарблик касб этган бўлса-да, асосан техникавий ёндашув ва миллий манфаатлар доирасидаги амалий натижаларда ўз аксини топмоқда. Аммо, ахборотлашган жамиятнинг динга таъсири ва кибермакон билан боғлиқ масалалар замонавий синкретик ёндашувга асосланган тадқиқотларни талаб

этади. Шу сабабли, дин, интернет ва ижтимоий идентиклик масаласи ҳар бир давлатнинг диний-сиёсий вазияти, миллий манфаатлари доирасида тўлақонли, объектив тарзда янги методологик ёндашувларга асосланган тадқиқотларга бўлган заруратни янада кучайтирмоқда.

МУҲОКАМА

Ахборотлашган жамиятда маънавиятни шакллантириш муаммосини англаш, янги ижтимоий воқелик сифатида ахборотлашган жамиятнинг моҳиятини тушунмасдан имконсиздир. Бундан ташқари, Ғарб фалсафасида ҳам, рус фалсафасида ҳам маълум бир жамият табиатига нисбатан жуда ноаниқ ва қарама-қарши позициялар мавжуд. Бугунги кунда кўплаб файласуфлар, социологлар ва бошқа фанларнинг вакиллари инсоният яқинлашиб келаётган ва тарихий жараёни икки глобал даврга ажратиб турадиган маълум бир чегара ҳақида гапиришмоқда.

Ахборотлашган жамияти сифатли маълумотларнинг кўплиги ва уни тарқатиш воситалари билан ажралиб туради. Ахборотлашган жамиятнинг шаклланиши ва ривожланиши меҳнат унумдорлиги ва ишлаб чиқариш жараёнининг самарадорлигини ошириш учун ишлаб чиқариш соҳасига ахборот технологияларини жорий этиш жараёни билан боғлиқ эди. Ахборотлашган жамият, асосан, саноат тузилишидан фарқ қиладиган янги ижтимоий тузилма сифатида таърифланади. Муаммонинг ушбу кўриниши унинг тарафдорлари ва муҳолифларига эга, улар замонавий жамиятда ахборотнинг аҳамияти аниқ ошганлигини тан олсалар ҳам, ахборотлаштиришни янги турдаги жамиятни ташкил этиш воситаси деб билишмайди. Уларнинг фикрига кўра, ахборот жараёнлари фақат мавжуд бўлган тизимни ахборот-коммуникация технологиялари ёрдамида бирлаштириш ва мустаҳкамлашга олиб келади.

Жамиятнинг ҳозирги ҳолати, М.Кастельснинг сўзларига кўра[3, 13], ўтиш даври. У ахборот асрига ёки тармоқли жамият даврига кирмоқда, унинг ўзига хос хусусияти давлатларни, ижтимоий институтларни ва шахсларни бир-бирига боғлайдиган ахборот тармоқлари бўлади. Дарҳақиқат, ўтиш даврини енгиб ўтиш натижасида глобаллашув ва оғирлашган ижтимоий бўлиниш натижасида одамларнинг бирлашиши ўртасидаги зиддиятлар муқаррар равишда кучаяди, бу эса жамиятда парчаланишга олиб келади. Шунини таъкидлаш керакки, ҳамма олимлар ҳам янги ижтимоий тузилма сифатида кўрган жамият ривожланишининг ахборот моделига ўтиш ғоясини кўллаб-қувватламайдилар. Уларнинг фикрича, жамиятда рўй бераётган барча ўзгаришлар шунчаки

жамиятда қадимдан қарор топган муносабатларни компьютерлаштириш ва ахборотлаштиришдир.

Ф. Уэбстер ўз тадқиқотида ахборот жамиятининг энг машхур назарияларини танқидий таҳлил қилади. Унинг ўзи ўзини ахборотлашган жамиятда янги ижтимоий ҳақиқатни кўрмайдиган скептиклардан бири деб билади. Ф.Уэбстер жамиятнинг технологик (масалан, Э. Тоффлер таъкидлаган) турларини таъкидлайди; иқтисодий (Ф. Махлуп томонидан таклиф қилинган); бандлик соҳаси билан боғлиқ бўлган жамият (Д. Белл томонидан таъкидланган); мекансал (унинг мазмуни М. Кастельснинг асарларида кўриб чиқилган). Ф.Уэбстер юқоридаги таърифларни таҳлил қилиш натижасида келиб чиқадиган асосий хулоса уларнинг номувофиқлигини тасдиқлашдир, чунки уларнинг барчаси миқдорий характерга эга[4].

Шуни таъкидлаш керакки, айрим илмий адабиётларда ахборот асридаги янги авлод вакиллари кекса авлод одамларига нисбатан бутунлай бошқача руҳият ва фикрлаш тарзига эга бўлишини таъкидламоқда. Бундан ташқари, янги авлод одамларида мияни ташкил этишнинг тузилиши ҳозирги мавжуд бўлганидан фарқ қилиши эҳтимолдан йироқ эмас.

Чарлз Дарвиннинг эволюция назариясига кўра, инсон миясининг ривожланиши унинг атроф-муҳит ўзгаришига мослашиши натижасида юзага келади. Ушбу умумий нақш бугунги кунда ҳам, ахборотлаштириш жараёнининг жадал ривожланиши ва глобал ахборот жамиятини шакллантириш шароитида амал қилади. Ва ҳозирги пайтда жамиятнинг ахборот соҳасида энг туб ва тезкор ўзгаришлар рўй бераётганлиги сабабли, инсон мияси унинг тузилишини ташкил этишдаги етарли ўзгаришлар орқали ушбу ўзгаришларга мослаша бошлайди. Ва бу ҳодиса табиийдир. Эҳтимол, у яқин йилларда янаям ўсади. Чунки инсон табиатидаги бу ўзгаришлар жуда тез, амалда одамларнинг бир авлоди ҳаёти давомида рўй беради. Инсон табиати узок вақтдан бери бундай туб ўзгаришларни бошдан кечирмаган ва уларнинг аҳамияти жиҳатидан улар фақат аниқ нутқнинг пайдо бўлиши феномени билан таққосланиши мумкин.

Аммо замонавий ахборот инқилобининг кўлами ҳам инсоният тарихида мисли кўрилмаган. Уларнинг аҳамияти ва юзага келиши мумкин бўлган оқибатлари ҳали етарли даражада ўрганилмаган ва тушунилмаган.

Айтиш керакки, ахборотлашган жамият - ишчиларнинг аксарияти маълумотни ишлаб чиқариш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш билан шуғулланадиган жамият, айниқса унинг энг юқори шакли – билим ҳисобланади. Шу билан бирга жамият ва иқтисодиёт ривожланишининг ушбу босқичи қуйидагилар билан тавсифланади: ахборот, билим ва ахборот

технологияларининг жамият ҳаётидаги ролини ошириш; ахборот технологиялари, алоқа воситалари ва ахборот маҳсулотлари ва хизматлари ишлаб чиқаришда банд бўлганлар сонининг кўпайиши, уларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улушининг кўпайиши; телефония, радио, телевидение, Интернет, шунингдек анъанавий ва электрон оммавий ахборот воситаларидан фойдаланган ҳолда жамиятни ахборотлаштиришнинг ўсиши; глобал ахборот маконини яратиш: одамларнинг самарали ахборот алоқалари; уларнинг жаҳон ахборот ресурсларидан фойдаланиш имкониятлари; уларнинг ахборот маҳсулотлари ва хизматларига бўлган эҳтиёжларини қондириш.

Албатта, замонавий дунёда яшаб, биз доимо оммавий ахборот воситалари билан тўқнаш келмоқдамиз. Улар бизнинг кундалик ҳаётимизда шу қадар мустаҳкам ўрнашганки, биз уларсиз ўз ҳаётимизни тасаввур ҳам қила олмаймиз. Замонавий жамият ҳаётида Интернетнинг аҳамиятини баҳолаб бўлмайди. XX аср ўрталарида бошланган ахборот технологияларининг жадал ривожланиши жамиятнинг мутлақо янги тури - ахбороташган жамиятнинг шаклланишига асос яратди. Интернет жамият тараққиётида алоҳида ўрин тутди. Инсоннинг Интернетга таъсири жуда ёшлигидан бошланади ва бутун ҳаёт давомида давом этади. Интернет одамларнинг онгини шакллантириш, уларнинг диди, қарашлари, одатлари ва афзалликларини тарбиялаш функцияларининг муҳим қисмини ўз зиммасига олди. Ҳеч қачон шахсан у ёки бу муаммога дуч келмаган одам Интернет имкониятлари туфайли ижтимоий ҳаётнинг энг хилма-хил кўринишлари билан танишишга муваффақ бўлди.

Биз маънавиятнинг ҳам, маданиятнинг ҳам таназзул даражасининг ўсиб бориши гувоҳи ва иштирокчисига айландик ва агар бу жараён тўхтатилмаса, замонавий цивилизация фожиаси муқаррар бўлиб қолишини тушунамиз. Бутунжаҳон Интернет - бу фавқулодда танлов эркинлигини беради, лекин фойдаланувчини ўз шериклари даврасида ҳам ёпиши мумкин. Интернет ҳам яратиши, ҳам йўқ қилиши мумкин. Интернет ахборот технологияларини тубдан ўзгартирди. Қандай бўлиши кераклиги ва қандай бўлишининг номувофиқлиги одамларга ишонмасликнинг даҳшатли воситасига айланди. Ва одамларнинг руҳи, маънавияти "пошнада" юради. Улар бу вазиятдан чиқиш йўлини кўрмайдилар.

Биз дунё космосига кирамиз, қулоғимизга чиплар билан турамиз. Биз нима бўлишимизни биламиз ва бу муқаррар. Интернет - бу ахборот ва таҳлилий материал, аммо бугунги кунда у ахборот урушларининг қуролига айланмоқда ва уни ўқиб бўлгач, сиз салбий нарсаларни ҳаётингизга ўзгартира бошлайсиз,

кurtларни қидириб топасиз. Афсуски, бугунги кунда инновацион технологияларнинг ушбу таъсири салбий акс этмоқда.

Интернетнинг шахсий ривожланишига таъсирини ўрганиш учун тадқиқотлар ўтказилганида, унинг натижасида ёшларнинг аксарияти Интернетнинг ижобий ва энг муҳими, салбий таъсирини тушунишмаслиги айён бўлди. Ушбу тадқиқотда Сўровнома асосида Интернет ўсмирларга ижобий ёки салбий таъсир кўрсатадими? Қайси сайтларга тез-тез кирасиз? каби саволлар берилган. Олинган натижаларга кўра, ўрганилаётган гуруҳ талабалари қайси йўналишларга кўпроқ ташриф буюришларини аниқлаш мумкин. 18 кишидан 17 нафари асосан мактаб-интернатидан тайёр рефератлар ва маърузалар билан сайтларга, 15 киши - ўйинлар билан сайтларга, 11 киши электрон китоблар ва энциклопедиялар билан шуғулланиш учун фойдаланадилар. Ўрганилаётган талабалар орасида энг кичик эътибор виртуал танишиш сайтлари ва шахвоний мазмундаги сайтларга берилади.

Хулоса қилиш мумкинки, маънавий шахсни тарбиялаш замонавий ахборот оқимида у ўзи учун ижобий нарсани танлай олган. Агар инсон етарлича маданиятли ва маънавий жиҳатдан билимли бўлса, унда Интернет унга бундай хавф туғдирмайди. Яъни, улар Интернетдан қандай фойдаланишни ўргандилар, аммо бу маълумотни акс эттириш учун ички маданият, асосий ва имконият йўқдир. Ва маънавиятнинг вазифаларидан бири - бу унга қодир бўлган янги авлодни тарбиялаш. Албатта, буни болаликдан бошлаш керак.

Бугунги кунда Интернет нафақат дунёвий мақсадлар учун, бизнес, танишиш, мулоқот учун, балки маънавий мақсадлар учун ҳам фаол фойдаланилаётганига гувоҳ бўламиз. Ҳар куни фақат Ўзбекистоннинг веб-чатларида ўзларини оддий алоқа усулларида одамлар эфирга юзлаб, минглаб килобайтлик матнларни юборишади. Йиғилиш, чой ичиш, кинога бориш ёки ташриф буюриш ўрнига минглаб одамлар зулматда ёниб турган монитор олдида клавиатура устида тиз чўкиб ўтиришади ва Интернетнинг улкан кенгликларида романтикани излаётган ёмон телефон линияларини доимо лаънатлашади. Ва кимдир ўзларининг севимли "Вконтакте" ёки "Твиттер" сайтларига тезда "кўтарилишга" шошилиб кетганлиги, сервер "қулаб" тушгани ва виртуал туфайли қанча асаб сарфланганлиги сабабли қанча ажойиб учрашувлар бўлиб ўтмади. Албатта, Интернет яна кўплаб стереотипларни бузадиган ва ҳаётимизнинг турли соҳаларида жуда кўп сонли инқилобларни амалга оширадиган кучли ихтиро. Ва, эҳтимол, бу инсоният ва дунё таракқиётига ижобий таъсир кўрсатади.

Бугунги ривожланаётган ахборот жамиятида нигилизмда ўз ифодасини топган маънавий инқирози ўзини ижтимоий-маданий соҳада намоён этади. Бинобарин, маънавий инқирозини келтириб чиқарадиган омилларга қуйидагилар киради: диний, диндорлик тўғрисида тушунча йўқолиши билан изоҳланадиган; метафизик, абсолют девалвацияси натижасида келиб чиққан; културологик, инсон томонидан мазмунли ҳаётини кўрсатмалар йўқолиши билан боғлиқ. Замонавий инсон дуч келган маънавий инқирози инсон ҳаёти шароитининг кескин яхшиланиши фонида ривожланиб бормоқда, бу маълум бир парадоксдир. Ушбу такомиллаштириш жамият ҳаётини техникалаштириш ва одамлар таълимининг натижаси бўлди.

Техника, ўз навбатида, одамлар орасидаги бегоналашувнинг кучайишига ва жамиятнинг маънавий аҳволини пасайишига олиб келади ва таълим одамнинг маълум маданий муҳитга қарамлигини келтириб чиқаради, бу унинг ўсиб бораётган истаклари ва эҳтиёжларини қондириш, мақсадлари ва маъноларини алмаштириш ва алмаштириш учун мўлжалланган. Муҳим ўз-ўзини фаолиятига эга бўлмаган инсон, ўзининг функционал ўзини ўзи қондириши билан алданиб, уни туғдирган руҳ ва манбадан воз кечиб, ўзини ўзи билан яширган.

Бугунги кунда кундалик ҳаёт яна субъективлик паноҳига айланди. Кундалик ҳаёт классик фалсафа нуқтаи назаридан субъективликни минимал маънавий сифатида шакллантириш соҳаси эди. Гегел субъективликни такрор ишлаб чиқаришни босқичма-босқич жараён сифатида кўрди. Биринчи босқичга у инсонга хос кундалик ҳаёт даражасида такрорланадиган тажриба шаклида ишлаб чиқарилган "индивидуал субъектнинг маънавияти" шаклланишига, субъектив дунё чегараларини белгилайдиган, инсонга берадиган собит тасвирлар ва ўз-ўзини таърифлар тўплами[1, 127]. Бундай тажриба шахснинг ўзини ўзи идентификациялашига ҳал қилувчи таъсир қилади, бу аниқ мавзунини индивидуализация қилишга имкон берадиган минимал маънавий таъминлайди. Кундалик фаолиятнинг яна бир муҳим вазифаси шундаки, уни тўлдирадиган стереотиплар ва автоматизмлар одамни одатий ҳислар ва тажрибалардан халос қилади, чунки улар онгни киритишни талаб қилмайди. Бирок, маънавийнинг шаклланиши мавҳум таърифлар доирасида чекланмаган ва ҳар бир шахсга эга бўлган "мен"нинг мавжудлиги билан чекланмаган. Фақат юқори қадриятларга йўналиш инсонга ҳақиқий ҳаётга ўтишга имкон беради, бу эса инсондан ошиб кетишни, кундалик ҳаёт уфқини енгиб ўтишни талаб қилади[5, 40].

Замонавий фалсафада инсон субъективлиги кундалик ҳаёт соҳасида шаклланганлиги тан олинган. Шундай қилиб, у кундалик тажрибани бекор қилади, уни ижтимоий ва маънавий амалиёт томонидан қайтариб бўлмайдиган қиймат сифатида тасдиқлайди[6, 60]. Ушбу тушунча билан боғлиқ ҳолда, инсоннинг ўзига хослиги муаммосига ечим таклиф қилинди. Демак, фалсафа тажрибани маъноларни амалга оширишда ва шахснинг ўзига хос ҳиссиётининг пайдо бўлишида етакчи рол ўйнайди, буни асосий ҳаётий қадриятларни йўқотишига ёрдам берадиган асосий қадриятларни йўқотиш билан асослайди.

Айтиш керакки, шахсий ўсишга интилиб, ўзини ўзи такомиллаштириш ва ўзини ўзи аниқлаш орқали, инсон дунё билан муносабатларини онгли равишда иродали ҳаракатлар орқали эмас, балки дастлабки маънавий сезгиларни бошдан кечириш орқали ўрнатади. Шунинг учун замонавий фалсафа маънавиятнинг индивидуал режасини ишлаб чиқиш жараёнини айнан кундалик ҳаётда содир бўлаётган ҳодисаларнинг бевосита ички берилган вазифасини бажарадиган тажрибани таҳлил қилиш орқали кўриб чиқади. Аввало, индивидуал онгнинг дунёга "очиқлиги" айнан тажриба шаклида ифодаланади; бундан ташқари, бошқа одамнинг ички дунёсига, бировнинг субъективлигига шўнғиш орқали маънавий тажрибани эгаллаш фақат тажриба орқали мумкин бўлади. Шунини таъкидлаш керакки, ҳар қандай тажриба субъектив, шахсий хусусиятга эга бўлганлиги сабабли, бу назарий умумлаштириш имкониятларини анча мураккаблаштиради ва баъзи методологик қийинчиликларга олиб келади.

"Маънавий изланишлар" тарафдорлари шахснинг маънавий ривожланиши учун одатий - ҳиссий ва мафкуравий "кўзғатувчилар" нинг етарлилигини инкор этадилар[2, 34]. Шунини таъкидлаш керакки, замонавий ахборотлашган жамият шаклланиши шароитида маънавиятнинг кундалик ҳаёт уфқида қайтиши туюлиши мумкин бўлган даражада хавфсиз эмас; бу жараён ақлий ва руҳий тузилмаларни ўзгартириш имконияти билан боғлиқ, чунки бу асосий ахлоқий қадриятларни рад этишга олиб келиши мумкин бўлган маданият ва цивилизация идеаллари, тамойиллари ва қадриятларига тажриба қарама-қарши бўлишига имкон беради.

Буларнинг барчаси инсон ҳаёти дунёсининг асосларини бузади, уни одатий кўллаб-қувватлаши ва мазмунли бўлишидан маҳрум қилади, инсон ҳаёт кўрсатмаларидан ва бундай шароитда ўзини сақлаб қолиш қобилиятидан маҳрум бўлади. Инсон мавжудлигининг жуда мазмунли эканлиги ижтимоий фалсафада инсон ва маънавий ҳақиқатнинг мутаносиблиги билан белгиланади. Бундай талқин маънавиятни руҳият ва руҳият тоифалари ўртасидаги чизик

билан қайта-қайта аниқланадиган тарихий ўзгарувчан шаклланишга айлантиради.

ХУЛОСА

Юқоридагилардан келиб чиқиб, айтиш керакки маънавий субъективликнинг турли даражаларини тузиш омилидир. Маънавий суюқ, аммо норматив бўлмаган тоифадир. Инсон "маънавийга эришиш" учун интилиши керак бўлган бир маротаба ўрнатилган моделлар рўйхати эмас, унинг ўзгарувчанлиги, унинг ўрнатган муносиблиги шахснинг қиймат йўналишларига боғлиқлиги билан олдиндан белгиланади. Ҳар бир инсон ўзи томонидан ишлаб чиқилган "маънавий соҳаси"да руҳий изланишларни амалга оширади ва маълум бир кишининг ёки умуман тарихий даврнинг "ички коинот" қиёфаси бунинг натижасига боғлиқдир.

Ахборотлашган жамиятнинг маънавий соҳасида маънавий ижтимоий ва шахсий мавжудот ҳодисаси сифатида кундалик ҳаёт уфқида кўриб чиқилади. Маънавийни кундалик ҳаёт уфқида қайтариш туюлиши мумкин бўлган даражада хавфсиз эмас - бу жараён ақлий ва ақлий тузилмаларни ўзгартириш имконияти билан боғлиқ, чунки бу тажриба идеаллар, тамойиллар ва қадриятларга қарши туришга имкон беради. ахлоқий қадриятларни рад этишга олиб келиши мумкин бўлган маданият ва цивилизация. Буларнинг барчаси инсон ҳаёти дунёсининг пойдеворини бузади, уни одатий қўллаб-қувватлаши ва мазмунли бўлишидан маҳрум қилади, инсон ҳаётини кўрсатмалардан ва ўзини ўзи сақлаб қолиш қобилиятидан маҳрум бўлади.

REFERENCES

1. Гегель Г. В. Ф. Философия духа // Энциклопедия философских наук. Т. 3. М.: Мысль, 1977. С.127.
2. Гроф К., Гроф С. Духовный кризис: Когда преобразование личности становится кризисом. М.: АСТ, 2003. С. 34.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: Издательство ГУ-ВШЭ, 2000. С. 13.
4. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. М.: Аспект Пресс, 2004. . 360.
5. Фомина З.В. Человеческая духовность: бытие и ценности. Саратов: Изд-во СГУ, 1997.С.40.
6. Фролова С.М. Институализация и рискогенность повседневной жизни общества. Саратов: Издательство «Научная книга», 2013. С. 60.

7. Гаффарова, Г.Г. (2020), Ахборотлашган жамиятдан ракамли жамият сари: фалсафий таҳлил. УЗА Илм-фан булими (электрон журнали). сентябрь сони, - Б.183-196
8. Г.Гаффарова, МАбдуллаева. Таркибий ўзгаришларнинг бифуркацион асоси. Academic research in educational sciences. 2021. №1.
9. G.G. Gaffarova, (2020). Strategy of activity and systematical approach. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. London, United Kingdom, 24, Issue-5, May. - 6645-6651
10. Hojiyev R.B., Xolmo`minov G.B., Sharipov M.L. (2020) Raising a Harmoniously Developed Generation is a Priority of Democratic Reforms in Uzbekistan // *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, №8(5). 1-3.
11. Хажиева, М.С., Хажиев, Р. Б. (2015) Роль молодёжи в реализации социальной активности толерантности. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. №2, 30-32.
12. Икрамов Р.А., Хожиев Р.Б. (2020). Воспитание гармонично развитого поколения является приоритетом государственной молодежной политики. Вестник науки и образования. № 14 (92). Часть 1. С. 88-90.
13. Maksuda Khajieva, Rasulbek Khajiev (2015). The Role of the Tolerance in Society and its Philosophical Interpretation. Young scientist. Vol. 2. P. 159-161.
14. Umid Abdalov, Rasulbek Hadjiyev (2015). The Role of Community in the Development of Society of Citizenship. Young scientist. Vol. 2. P. 107-109.
15. Makhmudova, N.D., Hojiyev R.B. (2014). The scientific inheritance of great ancestors who worked in the mamun Academy. Сборники конференций НИЦ Социосфера. Issue 45, С. 34-35.
16. Хажиева, М.С., Хожиев Р.Б. (2014). Хусайн воиз кошифийнинг гуманистик ғоялари. Сборники конференций НИЦ Социосфера. С. 148-150.
17. Хажиева, М.С., Хожиев Р.Б. (2014). Толерантлик ва унинг хусусиятлари. Сборники конференций НИЦ Социосфера. С. 39-40.
18. Хожиев, Р. Б., Норбоева, Д. О. (2021). Ёшлар ижтимоий ҳаётининг когнитив асослари. Academic Research in Educational Sciences, 2 (2), 544-555.
19. <https://president.uz/uz/lists/view/4089?fbclid=IwAR2xDgNCIKFMM7H5RfyjRBvhdsZ9OhLc6KNU-W6MUVbsND7GaPJs2XhmNM> // хавола 22.02.2021